

celičjem. (»Praznik v ateljeju« 1965). Opazimo celo, da mu je nekdanje koketiranje z drobnimi predmeti ponudilo posebno rešitev: človeške glave si je zamislil kot rezinasto členjene melone, posajene na prav takšna oprsja. Znova se pojavi skrajno ponestavljjen, na prastare monolite spominjajoč nosat obraz, ki ga ponovi v rjavkastih kadrih (»Zaprti predali« 1966 ali tudi »Barake« 1965). S temi deli in s »Triptihom« iz l. 1964 je segel Pregelj v problematiko, podobno popartu, in upal, da se mu bo tu odprl izhod iz notranje izpovedne stiske. Toda tisto, kar naj mu bi bila iztočnica, je bil le intermezzo. V svojih zadnjih delih, v »Diptihu« in v »Polifemu« (l. 1967.) še enkrat

obupan zanika nekdanj malikovano človeško figuro. Popolno izničenje človeških oblik je v »Diptihu« še potencirano z metaforo: smo le kosi mesa za mesoreznico časa. In curek krvi iz trpečega Polifemovega očesa je v nekakšni tragični povezavi z brezčutnim steklenim »očesom« pralnega stroja. Tega sorodstva ne znamo razložiti, a čutimo, da obstaja, verjame vanj, kot je verjel slikar, ki ga je ustvaril.

Pregelj si je prek izničenja človeške figure pomagal do človeško pretresljivega izraza, ki bi mu najrajši prisodili ime fantastičnega vizionarstva, edinstvenega v naši umetnosti.

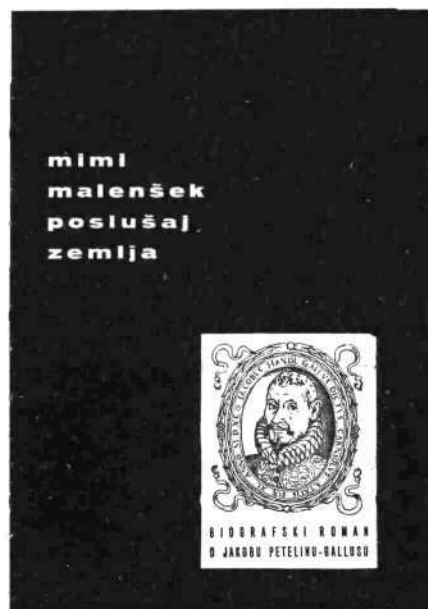
Marijan Tršar

KNJIŽEVNOST

Mimi Malenšek: POSLUŠAJ ZEMLJA

Roman Mimi Malenškove Poslušaj zemlja je tretji del obširnega opusa, ki naj bi v biografski obliki prikazal razburkano 16. in 17. stoletje. Toda razlika med Plamenico in Inkvizitorjem ter sedaj med romanom Poslušaj zemlja je očitna in tudi razumljiva. Medtem ko je pisateljica pri prvih dveh romanih imela na voljo dostopne domače razmere iz reformacijske in protireformacijske dobe in dosti gradiva o Trubarju in Hrenu, je morala v tretjem delu bolj v tuje razmere in v dokaj megleno osebnost Jakoba Petelina Gallusa.

Najbrž ne bo čisto odveč domneva, da se je pisateljica lotila Gallusa bolj zaradi tega, ker ji je manjkala tretja eminentna osebnost iz viharnih let reformacije in protireformacije, kot pa zaradi Gallusove podobe same. Kajti biografski roman se najuspešnejše oprijemlje osebnosti, ki so si v vrtincih ideoloških, političnih, vo-

jaških in drugačnih nasprotij ustvarjale svoje predstave o življenju, se spopadale z drugimi silami in v tem boju padale in zmagovale. Trubar in

Hren sta vsekakor takšni osebnosti: prvi kot vnet razsvetljevalec neukega slovenskega ljudstva in ustvarjalec našega knjižnega jezika, drugi kot v sebi razklani apologet bojevitega katolištva.

V primeri s tema dvema je bil Jacobus Gallus Carniolus kar neznatna osebnost, ki ni skrival v sebi niti najmanjše težnje po spreminjanju sveta, ampak je kot revni pevec, kantor in musicus živel le v naddružbeni sferi glasbene lepote. Kakor ne more biti nobenega dvoma o pomembnosti njegovega glasbenega opusa, pa je vendar biografija o njem lahko le prerezna slika sočasnih razmer in navznoter usmerjena podoba njegovega življenja. Ta upesnitve skoraj nevredni junak je potemtakem lahko le središče, okrog katerega se zbira množica drugih, za dobo prav tako značilnih ljudi, je lahko — in v našem romanu tako tudi je — samo pasivno človeško bitje, ki je sicer polno notranjih hrepenenj, dvomov in muk, bitje, ki je sicer v vsem svojim bistvom zaverovano v svoje glasbeno poslanstvo, ne more pa biti tipičen odsev dobe in kakršnih koli teženj v njej.

Če upoštevamo vse to, moramo priznati, da je Malenškova iz Gallusa mnogo napravila. V romanu mu sledi iz Kranja, kjer je v neprijaznosti napatih odnosov med katoliki in lutrovcami preživljal mladost, v avstrijski Melk, kjer se je počasi uveljavljal kot samostanski pevec, nato na Dunaj v dvorno kapelo in končno po različnih krajih Češke, Šlezije in Moravske, kjer se je ta večni popotnik postopoma razvil v priznanega skladatelja. Njegovo življenje se konča v Pragi, kjer je nazadnje delal kot škofov magister chori, konča se čisto tiho, skoraj neopazno, le obilica maš, motetov, antifon, madrigalov in drugih skladb kaže na to, da je odšla izredna osebnost.

Pisateljica je sicer dovolj široko razvila nekatere epizode iz Gallusovega osebnega življenja: ljubezensko dogodivščino s senzualno dunajsko vdovo plemenito Henneberg, polom s prebrisanim deklečim iz Wroclava ter najrazličnejša srečanja s sodobniki. Vendar ji vse to ni moglo nadomestiti tiste reformatorske vznemirljivosti, ki ji je v prvih dveh romanih pomenila dosti bolj dramatično snov. Zato pa je ob Gallusa postavila celo vrsto likov, ki spremljajo njegovo življenje od začetka do konca. To so teta Marjeta in stric Jakob, oče in njegova druga žena Tolažnica žalostnih, brat Jurij, Johannes Ruef iz dunajskega samostana, vodja dunajske dvorne kapele Philipp de Monte, Gallusov prijatelj Jakob Regnart, praški škof Pavlovski itd. Vsak od teh likov je zaokrožena podoba časa in vsak od njih nekoliko nadomešča neobstoječost umetnikove konfrontacije z okoljem. Malenškova s spretno roko vodi vse te ljudi ob krožnici Gallusove osebnosti, jih spravlja z njim v takšne ali drugačne odnose in skoraj se zdi, da vsi ti sopotniki pomenijo v romanu bolj plastično in bolj dejavno, bolj vznemirljivo človeškost kot skladatelj sam. Vsi ti številni liki so torej vsaj tako živa reprodukcija človeških usod in vsaj tako živ odsev časa kot Gallus, ki mu je roman namenjen.

Biografskega romana si ne moremo zamišljati brez ustrezne časovne podlage, iz katere potem raste obravnavana osebnost. In čim bolj je tisti čas razburkan, čim bolj se družbena nasprotja približujejo tisti fazi, ko se spreminjajo v prekucije in rešitve, tem bolj je ta časovna podlaga lahko ugodna. Malenškova je pri svojem romanu imela pač to težavo, da je morala svojega junaka spremljati na dolgi poti po Evropi in se zato kot umetniška upodabljalca razmer ni kjer ni mogla prav zasidrati. Bilo pa

je ravno 12. stoletje polno teh neresenih nasprotij: boji med raznimi verskimi doktrinami so viharili domala po vsej Evropi, kmečki živelj je zaman terjal svoje pravice, meščanstvo je počasi, toda vztrajno stopalo na družbeni oder, turška nevarnost je ogrožala velik del naše celine. Torej cela množica tega, česar biografski romanopisec ne more prezeti. Medtem ko je pisateljica ob Gallusovi mladosti v Kranju prepričljivo postavila glasbenikovo družino na vroča tla verskih prepričevanj, je pozneje, ko mladi Jakob pride v tuja mesta, omilila ostrino teh nasprotij ter se bolj oprijela drugačnih razmerij. Gallus namreč že na Dunaju spozna eksistenčno težo navadnega človeka, ki si z delom mora služiti kruh, in na drugi strani bogataški blišč modrokrvnega plemstva. Ne bi bilo mogoče trditi, da te stvari prikazuje tendenčno, sentimentalno ali kakorkoli vsiljivo, vendar navzlic temu ostaja slika tedanje Evrope le na pol konkretna. Pisateljica namreč s posameznimi fabulativnimi izrezki iz te dobe ter z obširnimi meditacijami in z manj oprijemljivim ozračjem ponazarja bolj duhovno in moralno stisko ljudi kot zunanjo surovost časa. Kljub vsemu pa je treba naravnost občudovati njeno prizadevanost v preučevanju razmer. V svoj tekst vključuje mnoge podrobnosti iz okolja in dobe, ki sta predmet njenega upodabljanja, pa naj gre za splošno barvo časa, za Gallusovo muziko ali za ljudi okrog njega.

Novi roman Malenškove pa se ne loči od prejšnjih dveh le po različnosti glavnih junakov in po prostorski širini, temveč tudi po skrbno grajeni miselno-spoznavni stavbi. Prej je bila pisateljica v prvi vrsti opisovalec, zdaj je v večji meri tudi meditator in izpovedovalec, in prav ta plat njenega dela zasluži posebno

pozornost. Človek, zlasti tisti iz nižjih slojev, ji je v tem romanu nebogljen, trpeče, fatalistično bitje, ki mu spričo velikih krivic tega sveta končno ostane samo še to, da izgubi vero v vse, kar je. Čast in ponos imajo v zakupu plemiški odličniki, drugi se v mukah prisiljene ponižnosti morajo zadovoljevati s tem, kar pada z obilo obloženih miz. Vse človeške vrline, kot so poštenost, resnicoljubnost, odkritost, omikanost in sposobnost, so pri nižjem sloju samo balast na poti do kolikor toliko ugodnega položaja. Več vredni ali vsaj koristnejši sta neumnost in lizunstvo, zakaj vladajoča kasta nima rada bistrh upornikov. Ti nižji ljudje se pritožujejo tudi čez Boga, ker dopušča vse takšne krivice, ker je dal proste roke hudiču, da po svoje gospodari na zemlji. Takó je svet le prevara in nasilje, znosen je kvečjemu za bogate, a še ti se pogosto dušijo v mrežah te formalistične hierarhije. In za to vera v človeka stoji na trhljih temeljih ter se stalno podira, pada globlje in globlje, kot se to v romanu dogaja z mladim duhovnikom Jirijem in skoražda tudi z Gallusom, kolikor mu svet njegove muzike vendarle ne pomeni življenjskega smisla.

Pri branju romana razločno čutimo, kako ta trpka izpoved ni le slikanje mračnih razmer v 16. stoletju, ampak je tudi pisateljčina osebna tožba nad krivicami tega sveta, je izraz splošne moralne stiske v preteklosti in sedanjosti. Težko bi bilo zdaj reči, ali je ta izpovednost romanu v prid ali v škodo, ali je glede na razmere pred štirimi stoletji avtentična ali ne. To navsezadnje niti ni najvažnejše. Je prav tako lahko objektivno tolmačenje določene družbe iz evropske preteklosti kot izbruh sedanjega moralnega ogorčenja. Važno je predvsem to, da v končnem rezultatu daje skoraj tragično spo-

znanje o tem, kako more biti človeško življenje v vsakem času mračno in obupno vdano v neveselo usodo.

Roman Poslušaj zemlja je tako logičen konec trilogije o treh eminentnih postavah iz naše preteklosti. Logičen tudi zato, ker je od vseh treh del najbolj intimen, najbolj izpoveden. Kajti čim bolj se je pisateljica poglobljala v stvari, tem več se ji je prikazovalo. In čim bolj človek spoznava, v tem bolj absurdni luči se

mu kažejo razmere in razmerja, dokler končno spet ne pristane v svoji subjektivnosti, zrelejši in bolj boleči. Zaradi širokega opisovanja razmer in ljudi in še posebej zaradi poglobljenih avtoričinih razmišljanj ter izpovedi je potem roman izredno dolg, celo razvlečen, bolj kot bi bilo to potrebno za nevznemirljivo življenjsko pot Jakoba Petelina Gallusa.

Jože Sifer

G L O S I

NEPRIMERNO OBVEŠČANJE

Dne 20. februarja je bila v Delu objavljena Tanjugova vest, da je bil v Skopju obsojen Albanec Inaet Barnu »zaradi širjenja in podžiganja nacionalne in verske mržnje«. Iz novice smo zvedeli še, da je »na delovnem mestu širil nacionalno nestrpnost med Makedonci in Albanci« in pa, da je sodišče kot neutemeljeno zavrnilo njegovo obrambo, da so ga izzvali Makedonci. Barnu je bil obsojen na šest let zopora.

Kazen ni majhna. Najbrž tudi prestopok ne. Žal, moram zapisati »najbrž«, kajti iz navedenega poročila nikakor ni razvidno, kaj je obsojenec storil. Širjenje nacionalne nestrpnosti na delovnem mestu. Kaj je to? Je mar koga opsoval v znanem južnjaškem žargonu ali pa je morda pozival na pokol Makedoncev? Ali je za tako hudo obsodbo, kot je šest let zopora, in za tako resno stvar, kot so napeti mednacionalni odnosi v Makedoniji in na Kosovem, dovolj zapisati frazo, ki v bistvu ne pove nič?

Najbrž — vsaj upam tako — so bile stvari na sodišču bolj konkretne. Toda tudi poročilo bi se moralo v takih primerih varovati posploševanja in frazerstva, kajti poročilo tako, kot je bilo, lahko upravičeno zbudi pomisleke. Spomnimo se na primer, kako naš tisk ostro reagira na procese proti intelektualcem in drugim v Sovjetski zvezi, ker se uradna poročila agencije TASS zadovoljujejo s frazo o »protisovjetski in protiljudski dejavnosti«. Sploh smo močno alergični na frazerstvo, kadar ta greh odkrijemo pri drugih.

Če pa gre za naše in povrh še tako pereče probleme, tedaj se mirno zadovoljimo z visokodonečo frazo. Mar ni to dvojna morala obveščanja? Mar ne bi bilo bolje o stvari sploh molčati, kot so nekateri drugi jugoslovanski dnevnikarji, če že ni mogoče objaviti bolj popolnega in konkretnega poročila, iz katerega bi izvedeli ne le za konkretna kazniva dejanja obtoženega, ampak tudi to, kako se je branil?

J. S.